

اصول و مفاهیم بنیادین حقوق عمومی

*General Principles and Fundamental
Concepts of Public law*

تدوین: دکتر حسن کاظم حبیبزاده

تهران، ۱۳۹۲

سرشناسه	حبيب زاده، محمد كاظم، ۱۳۴۸
عنوان و نام پديدآور	اصول و مفاهيم بنيادين حقوق عمومي / General Principles and Fundamental Concepts of Public Law / تدوين:
مشخصات نشر	محمد كاظم حبيب زاده
مشخصات ظاهري	تهران، چابان، ۱۳۹۲
شماره	ص: ۱۵۶
وضعيت فهرست نويي	۹۷۸-۹۶۴-۶۵۹۴-۲۵-۸:
يادداشت	فيا:
يادداشت	واژه نامه
يادداشت	کتابنامه: ۱۵۲.
موضوع	حقوق عمومي - اصطلاحها و تعبيرها
موضوع	حقوق عمومي
رده بندي کتب	۱۱۲ الف ۶۲ ح / ۳۱۵۰ K
رده بندي ديويي	
شماره کتابشناسي ملي	

نشر چابان

اصول و مفاهيم بنيادين حقوق عمومي
General Principles and Fundamental
Concepts of Public law

تدوين: محمد كاظم حبيب زاده دكتراي حقوق عمومي و مدرس دانشگاه تهران
نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۲، تيراژ ۵۰۰ نسخه / چاپ: چاپخانه خورشيد، صفائي

بها: ۸۰۰۰۰ ريال

كليۀ حقوق براي مؤلف محفوظ است .

تهران - مراکز پخش: - خيابان انقلاب، ابتدای خيابان منيري جاويد (ارديبهشت)

انتشارات بهنامي - تلفن ۶۶۴۰۹۹۲۳ نشر اسماء: تلفن: ۳۳۹۲۸۰۵۴ نشر چابان - تلفن: ۷۷۵۲۴۷۹۱

Email: Mk_Habibzadch@yahoo.com

تقدیر به استاد ارجمند: جناب آقای دکتر سید عزت الله عراقی

جناب آقای دکتر سید محمد هاشمی

جناب آقای دکتر حسین رحمت اللهی

جناب آقای دکتر محمد حسین زارعی

جناب آقای دکتر حسین شیروی

www.ketab.ir

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
هشت	پیشگفتار
نه	مقدمه
۱۵	شرح مختصر اصول فقه امامیه و ادین حقوق عمومی (به ترتیب الفبای فارسی)
۱۴۱	فهرست الفبایی اصول فقه امامیه و ادین حقوق عمومی
۱۴۹	منابع

پیشگفتار

کتاب حاضر به سرجهت آشنایی با اصول، مفاهیم و اصطلاحات تخصصی حقوق عمومی نگاشته شده است که می‌تواند مورد استفاده تعداد مژوهش‌گران علاقه‌مند و دانشجویان حقوق و حقوق عمومی قرار بگیرد. کتاب در سه بخش:

- مقدمات
- شرح مفصل اصول و مفاهیم بنیادین حقوق عمومی (به ترتیب الفبای فارسی)
- فهرست الفبایی اصول و مفاهیم بنیادین حقوق عمومی

طراحی شده است، و در بر دارندة شرح و تفسیر از اصول و مفاهیم بنیادین حقوق عمومی می‌باشد. اصطلاحات تخصصی و اصول حقوق عمومی تبیین شده است و به اندکی از مهم‌ترین اصل‌ها و مفاهیم در این اثر اشاره شده است و برای شرح تفصیلی هر یک می‌توان به منابع مراجعه نمود.

به رسم احترام و سپاس‌گزاری از اساتید حقوق عمومی دانشگاه تهران، پردیس قم و دانشگاه شهید بهشتی به خصوص از آقایان دکتر حسین رحمت‌اللهی، دکتر سید محمد علی‌نژاد عراقی، دکتر سید محمد هاشمی، دکتر محمد جواد رضایی‌زاده، دکتر عباس کدخدایی، دکتر فیروز اصلانی، دکتر طباطبایی مؤتمنی، دکتر حسین شیروی، دکتر محمد حسین رازعی، دکتر محمد راسخ، دکتر علی‌اکبر گرجی، دکتر فتحی، دکتر علیرزاده، دکتر محمد حسن حبیبی، دکتر بهمنی، دکتر قناتی، دکتر باریکلو، دکتر طباطبایی دکتر بیژن عباسی، دکتر ولی رستمی، دکتر میرعباسی، دکتر حدادی، دکتر باقر انصاری، دکتر شمس، دکتر قربان‌نیا، دکتر هداوند و دوستان عزیز جناب آقایان دکتر فرهمند صابر، دکتر حمید ضرابی، دکتر گودرزی، دکتر سید حسین ملکوتی، دکتر مهدی انصاری، دکتر نهمورث بشیری، هم‌چنین جناب آقای جواهری و جناب آقای ملکوتی سمنانی (ناشر) و کسانی که در تدوین این کتاب مؤلف را یاری و راهنمایی نموده‌اند تشکر و قدردانی می‌کنم.

مقدمه

در حقوق عمومی مفاهیمی ریشه‌ای مطرح می‌باشند که در عین حال هم اصول سیاسی را که این رشته حقوق بر آن تکیه دارد بیان می‌کنند و هم چارچوب‌های اساسی ذهنی را تشکیل می‌دهند. قاعده یا نرم قوانین کلی، منشاء استنباط قوانین محدودتر یا مبنای قوانین متعدد است. شاید اصول حقوق عمومی بتواند به گونه‌ای تعریف کرد: قواعد حقوقی عام حاکم بر روابط اشخاص حقوق عمومی با هم و یا با مردم که ممکن است خاص حقوق اساسی، اداری، کار، مالی ... یا مشترک باشد. این اصل‌ها و قواعد دارای نیاید بر حقوق عمومی پذیرفته شده اما کلی است و در محتوا و محدوده آن اختلاف نظر است، معانی آن در منطق یا روح قوانین اساسی کشورهاست که از آن قوانین مختلف منشعب می‌شود، و در قوانین افراد یا رویه قضایی دادگاههای اداری و ... کشورها آمده است. به نظر اندیشمندان حقوق عمومی، این اصل بر اعمال دولت و اشخاص حقوق عمومی حاکم است.

حقوق دانان عمومی بر این باورند اصول و قواعد حقوق خاص به طور کلی در حقوق عمومی قابل اجرا نیست یعنی هرگاه در حقوق عمومی در مورد مخصوصی قاعده خاصی مقرر نشده باشد، قاعده حقوق مدنی را نمی‌توان در آن بلا شرط اجرا کرد، بلکه باید آن را با اصول کلی حقوق عمومی تطبیق نمود...^۱

تعریف اصول حقوق عمومی

اصول جمع کلمه عربی اصل است. در ادبیات عرب معانی گوناگونی را برای واژه اصل (الاصل) ذکر کرده‌اند: ریشه، علت، سبب، پدر، اساس، تبار، سرچشمه. اصل در مقابل استثناء، به قاعده کلی گفته می‌شود که در فقدان قانون خاص یا استثنای ویژه در مورد پرونده مطروحه اعمال می‌شود. بنابراین، اصول حقوق عمومی را می‌توان مجموعه‌ای از مفاهیم ریشه‌ای و کلی در نظر گرفت که دیگر قواعد

و مفاهیم جزئی تر از آنها سرچشمه می گیرند.^۱ در حقوق جدید قواعد وسیع حقوقی را اصل می گویند و آن را ترجمه لغت Principle قرار می دهند که متمایز از اصل عملی Fiction و اماره Presumption است.^۲

اصول کلی حقوقی یا اصول عمومی حقوق به عنوان انگاره هایی دائمی و به خودی خود حجت و بی نیاز از استدلال که منشاء وضع قواعد حقوقی و در واقع نماینده ارزش های حقوقی حاکم بر جامعه هستند. این اصولاً گاهی به تصریح قانون اساسی یا عادی بوده که در این موارد «قضات کاری جز استناد از امتیازات تفویض شده قانون گذار انجام نمی دهند». اما با وجود شایسته بودن تصریح به این اصول، جواز استفاده از آن در متون قانونی، همه آن ها دارای این وصف نیستند و گاهی دارای تصریح قانونی نیستند.^۳

در تعریف اصول حقوق عمومی گفته شده، قاعده های الزام آور، با قابلیت استناد در حالات شک و تردید، و غایت معمولی و در غالب موارد فاقد مستند صریح در قوانین بوده و جزء قواعد مسلم حقوقی به شمار می روند. پس در صیانت از حقوق مردم در برابر حکومت دارند. این اصول گستره ای همچون: قانونی بودن، برابری، عدم تبعیض، تناسب، معقول بودن، انتظارات موجه یا مشروع، ممنوعیت سوء استفاده از اختیارات، مدیریت خدمات عمومی ... را شامل است.^۴

از دیدگاه برخی حقوق دانان، در یک نگاه به مفاهیم و اصول بنیادین حقوق عمومی را می توان در مقوله های اقتدار، خدمات عمومی، سود عمومی، اصل عدم تبعیض، اصل تداوم، اصل امنیت، اصل تضمین قلمرو و صلاحیت ها، قانونمندی، مسئولیت و حق در آزادی های فردی و گروهی خلاصه کرد.^۵ در هر کدام از شاخه ها و موضوعات حقوق عمومی از اصول و قواعد ویژه ای می توان استفاده نمود. از آن جمله است:

اصول حاکم بر حقوق اساسی (کرامت انسان، برابری سیاسی، عدم تبعیض، سرنوشت، حاکمیت قانون، قرارداد اجتماعی، دستورگرایی، کنترل و نظارت ...)

۱- ر. ک: علی اکبر گرجی ازندریانی، مبانی حقوق عمومی، صص ۹۱-۹۲

۲- ر. ک: جعفر جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوقی، صص ۴۸-۴۹

۳- ر. ک: حسن جعفری تبار، مبانی فلسفی تفسیر حقوقی، تهران انتشارات شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۳

محسن صادقی اصول حقوقی و جایگاه آن در حقوق موضوعه، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۴

۴- وحید آگاه، حقوق بنیادین و اصول حقوق عمومی در رویه هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، ص

۵- علی اکبر گرجی ازندریانی، جزوه مبانی حقوق عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۸۶-۸۷ ص ۷۶